

גן הפיוס: מסע אישי בעקבות חוה ומריה

אדריכלית נוף ד"ר מיכל ביטון

האישה נולדה בגן. גן של נועם ושלווה, חיי הרמוניה עם אדם והבריאה, מוגנת מהעולם העוין שבחוץ. תחת השגחתו הפרטית של האל בכבודו. אבל היא בחרה שלא להמשיך לשאת את העונג הזה ופרצה את הסייגים שהטיל האל וסחפה את האדם בעקבותיה. דורות של נשים אחריה הושפעו מהצעד הדרמטי הזה אשר הצדיק, על פי הסיפור בבראשית ב', את הכפתה של האישה לגבר ואת מיסודו של עולם פטריארכלי.

Durs Rudy, Adam and Eve, c1800

פדרו סנטיאגו, אנדומטריוזיס הצירוף הזה משקף עבורי את המהפך הקיצוני שהתחולל בחיי. מאישה שקיבלה חותמת רשמית של "עקרות", ל"אלת פריון" מרובת ילדים.

פסל מריה עומדת על נחש, בניגוד לחוה אשר אותה פיתה הנחש. מצבתו של אלפונס מארי רטיסבון, מנזר האחיות ציון, עין כרם. צילום: מיכל ביטון

מפגשן של מריה ואליוזבת שהרו באורח ניסי, כנסיית הביקור עין כרם

להצביע על סדר חברתי חדש? או לפנות מקום למיתוס בריאה אחר?

בחלק זה ביקשתי לציין, ממש על קצה המזלג, ארבע אפשרויות ישנות-חדשות בחיבור העתיק בין גנים לאנשים, ובמיוחד בין גנים לנשים.

גנים ורוחניות במאה ה-21

האם יש מקום לאמונה ולרוחניות בימינו? ומהו הפוטנציאל של מרחב הגן לספק צורך אנושי אוניברסלי זה?

הגן מספק תנאים מיוחדים לאדם המחפש מפלט מהשגרה: קשר בין ארץ לשמים, אינטימיות והגנה, הרור ומדיטציה.

חוקר הגנים ואדריכל הנוף טום טרנר זיהה לאחרונה סגנון חדש בעיצוב הגנים: "סגנון האמונה" בגנים, כאשר האמונה הנוכחת ביותר בעידן שלנו היא בחשיבותו העליונה של הטבע.¹

מריה בגן - הבתולה ללא רבב, דימוי אשר שימש אידיאל בצורות להתנתקות מהחטא הקדמון על ידי התנורות מפיין. Dante Gabriel Rossetti, Mary Nazarene 1857

The Fountain of Life, Leonardo Dati Italy 15th Century

הגן כמרחב נשי

למרות הגירוש מגן העדן, למרות המגבלות והסייגים שהופעלו שם על האישה, לכן יש פוטנציאל להוות מקום של ריפוי והעצמה נשית. יש לחזור אליו, אומרת קים צ'רנין, כחוויה חדשה היוצרת מיתוס חדש.² להיזכר במסטריות החיים, עוצמת הגוף הנשי והאם הגדולה - לפי קתלין צ'שלק.³

מכיוון אחר עשוי הגן לשמש מרחב לחידוש האמונה במחזוריות של הטבע ובנס של היווצרות החיים, אשר אבדה בתקופה של טיפולי פריון. מטופלות פריון אשר עסקו בגינון ושהו בגנים, העידו על כוחות הריפוי של שתילת הזרעים, העבודה עם האדמה, התבוננות בחיים העולים וצומחים.⁴

הגן החושני

האם הגן החושני, האירוטי של שיר השירים, אשר זכה להתממשות חומרית בשלהי ימי הביניים, עודו טומן בחובו פוטנציאל להתגשם בעידן שלנו? הגן בשיר השירים המאפשר מרחב שיווני לגילוי וביטוי אהבה מצד שני המינים, עשוי להתגלות כתשובה העכשווית למיניות הנשית המבקשת להשמיע את קולה מבעד לסייגים שנכפו עליה לאורך דורות רבים.

בגן הנטוריסטי באייבי האוס, יצרו מחדש את המרחב של אדם וחווה לפני שהבחינו בין טוב לרע ונכנסה הבושה.⁵

ג'ו קראודי מציע את צמחיית תת-היער כמתווך ארכיטקטוני למרחב של אחרות המייצרת חושניות קווירית. העשבים יכולים לשמש כשסתום שחרור לתענוגות חתרניים, כמכשיר פיזי לפעילות אסורה.⁶

אדריכלות נוף נשית, יש דבר כזה?

במחקר של טל אלון מוזס על נשים באדריכלות הנוף הישראלית, רוב המרואיינות לא זיהו מאפיינים נשיים באדריכלות הנוף. אולם הן העידו על שפה צורנית גברית בוטלית וחזקה, לעומת שפה נשית רכה ומתעגלת, עושר במידע ותשומת לב לפרטים, אדריכלות נוף שהינה פחות אגוצנטרית לעומת ארכיטקטורה ולכן יותר נשית.⁷ התזיה של צ'נג אודות נשים היוצרות נוף, מזהה כי תהליך התכנון הנשי ואופן קבלת ההחלטות עשויים להיות קשובים יותר לחוויה האנושית, ומכוונים לרגש ולחוויה סובייקטיבית המעודדת היקשרות למקום.⁸

מודל ה"עיר האכפתית" מציע לחשוב מחדש על העיר מפרספקטיבה פמיניסטית וחומלת - לא ליצור עוד מרחבים מתוך רציונל יצרני, אלא לחשוב על הסביבה מתוך התייחסות מעמיקה יותר לאנשים המשתמשים בה.⁹

גן כהנא, ברודיא מעוז אדריכלות נוף בע"מ בעבודה של משרד ברודיא-מעוז בגן כהנא ברמת-גן שולטת צורניות רכה ועגולה בצבע אדום בוקה הכוללת קערה, וגבעה וחלוקי נחל, המזמינה למשחק לא פורמלי בין היסודות האדמתיים-האדומים. אני מזהה בהם יסודות נשיים, אשר מפגינים עצמם לראווה.

לסיום

הגן כמרחב לאמונה, כביטוי לעוצמות, רגשות ותשוקות נשיות, כמרחב מרפא המפגיש אותנו עם מחזוריות החיים והבריאה, הגן שבו חווה אינה נענשת על שאיפותיה לגדול, ובו מרים אינה מתכחשת לטבעה הנשי, הוא הגן של הפיוס.

¹ Tom Turner, "The Belief Style of garden design" Youtube video, published 12th October Oct 12, 2019
² Kim Chernin, Reinventing Eve: Modern Woman in Search of Herself, 1987
³ Kathleen Cieslak, "Back to the Garden - Cultivating the Spirituality of the Female Body", Master's Thesis, Loyola University Chicago, 1996
⁴ Grieving and Growing, Beth Jaeger-Skigen https://resolve.org/support/managing-infertility-stress/grieving-and-growing/
⁵ Abbey House Gardens, Wikipedia
⁶ Joe Crowdy, "Queer Undergrowth: Weeds and Sexuality in the Architecture of the Garden", Architecture and Culture, October 2017
⁷ Tal Alon-Mozes, Female Landscape Architects in Israel: An Emerging Professional Community, Landscape Journal, 2020, 38:1-2
⁸ Tai-hsiang Cheng, "Forms, Transitions, and Design Approaches: Women as Creators of Built Landscapes", Master's Thesis, University of Massachusetts Amherst 2014
⁹ Idea by Blanca Valdivia, Future Architecture, Call for ideas 2021 https://futurearchitectureplatform.org/projects/44ffc626-0a5d-448c-b740-96b10072fb3d/

מיכל ביטון - אדריכלית נוף בוגרת הטכניון חיפה, ודוקטור לניאוגרפיה היסטורית באוניברסיטה העברית. תחומי מחקר: גיאוגרפיה מקודשת, תכנון עירוני וערי גנים. עבדתי במשרדי "שלמה אהרונסון אדריכלות נוף", "ויינגרוד-אברהמסון אדריכלים", "שריג-וקסמן". כיום עוסקת בהוראה, מחקר ועורכת את כתב העת של "האיגוד הישראלי של אדריכלי הנוף".